

VGR Analys 2020:43
Koncernkontoret
2020-09-08

Promemoria

Geografisk fördelning av arbetsställen och kompetenser i Västra Götalands livsmedelsförädling

Innehåll

Syfte och innehåll.....	3
Bakgrund.....	3
Geografisk fördelning av arbetsställets antal och storlek.....	4
Geografisk fördelning av de större arbetsgivarna	5
Geografisk fördelning av de sysselsatta och deras utbildningsnivå.....	6
Geografisk relation mellan större arbetsställen och personer med livsmedelsutbildning..	9
Avslutande kommentarer	11

Syfte och innehåll

Den här promemorian ger en översiktlig bild av hur de livsmedelsförädlade företagen och kompetenserna som behövs i dessa är fördelade geografiskt i Västra Götaland. Med livsmedelsförädlade företag menas här verksamheter som huvudsakligen använder råvaror såsom spannmål, frukt, grönsaker, mjölk, fisk, kött och liknande för att skapa de förädlade livsmedel som kan hittas i butik eller på restaurang och i storkök. De omfattar exempelvis bagerier, mejerier, bryggerier, slakterier etcetera. I standarden för svensk näringsgrensindelning (SNI) motsvarar det alla verksamheter under huvudgrupperna 10–12.

Syftet är att med hjälp av kartor illustrera var de livsmedelsförädlade företagen finns i länet, liksom de personer som arbetar i företagen och deras utbildning. Materialet är tänkt att öka förståelsen för de livsmedelsförädlade företagens premisser för kompetensförsörjning. Det kan användas som stöd vid planering av insatser inom utbildning och fortbildning, strategiska satsningar inom forskning och utveckling, företagsgemensamma initiativ med koppling till rekrytering med mera.

Promemorian är uppdelad i korta avsnitt som utgår från informationen som presenteras i form av kartor. Kartorna har huvudsakligen skapats med hjälp av offentlig statistik, och källorna är redovisade intill. Vid frågor om statistiken går det bra att vända sig till författarna, se sista sidan.

Bakgrund

Brist på arbetskraft med rätt kompetens är ett växande problem i många svenska branscher, och frågan har även uppmärksammats för de livsmedelsförädlade företagen. Idag råder allvarlig brist på kompetens till livsmedelsindustrins största yrkesgrupper, såsom maskinoperatörer, slaktare och styckare, bagare och konditorer samt underhållsmekaniker och maskinreparatörer.

Problemet har flera orsaker, varav branschens bristande attraktivitet och lönsamhet får antas vara viktiga, men där även den geografiska lokaliseringen av arbetsplatserna i relation till de kompetenser som efterfrågas framstår som ett hinder¹. Den geografiska dimensionen av kompetensförsörjning beskrivs ofta i termer av pendlingsavstånd till arbete eller utbildning, men genom att studera mönster i lokaliseringen av arbetsplatser och de kompetenser som efterfrågas där kan nya idéer, samarbeten och lösningar stimuleras. Företag med liknande rekryteringsbehov inom samma kommun eller i en del av Västra Götaland kan gemensamt profilera sig som en intressant plats för potentiella medarbetare, och utbildning- eller fortbildningsinsatser skapas där de som berörs bor eller arbetar. För en nyutexaminerad student, eller ett företag som vill expandera till nya orter, är det av intresse att det finns kollegor och kompetenta medarbetare på platsen. Kartorna som presenteras nedan ska förhoppningsvis inspirera till ett strategiskt arbete med att överbrygga de geografiska hindren för en bättre kompetensförsörjning i Västra Götalands livsmedelsförädlade företag.

¹ Morgondagens kompetenser i livsmedelsproduktionen. Region Skåne, Region Östergötland, Västra Götalandsregionen. 2019.

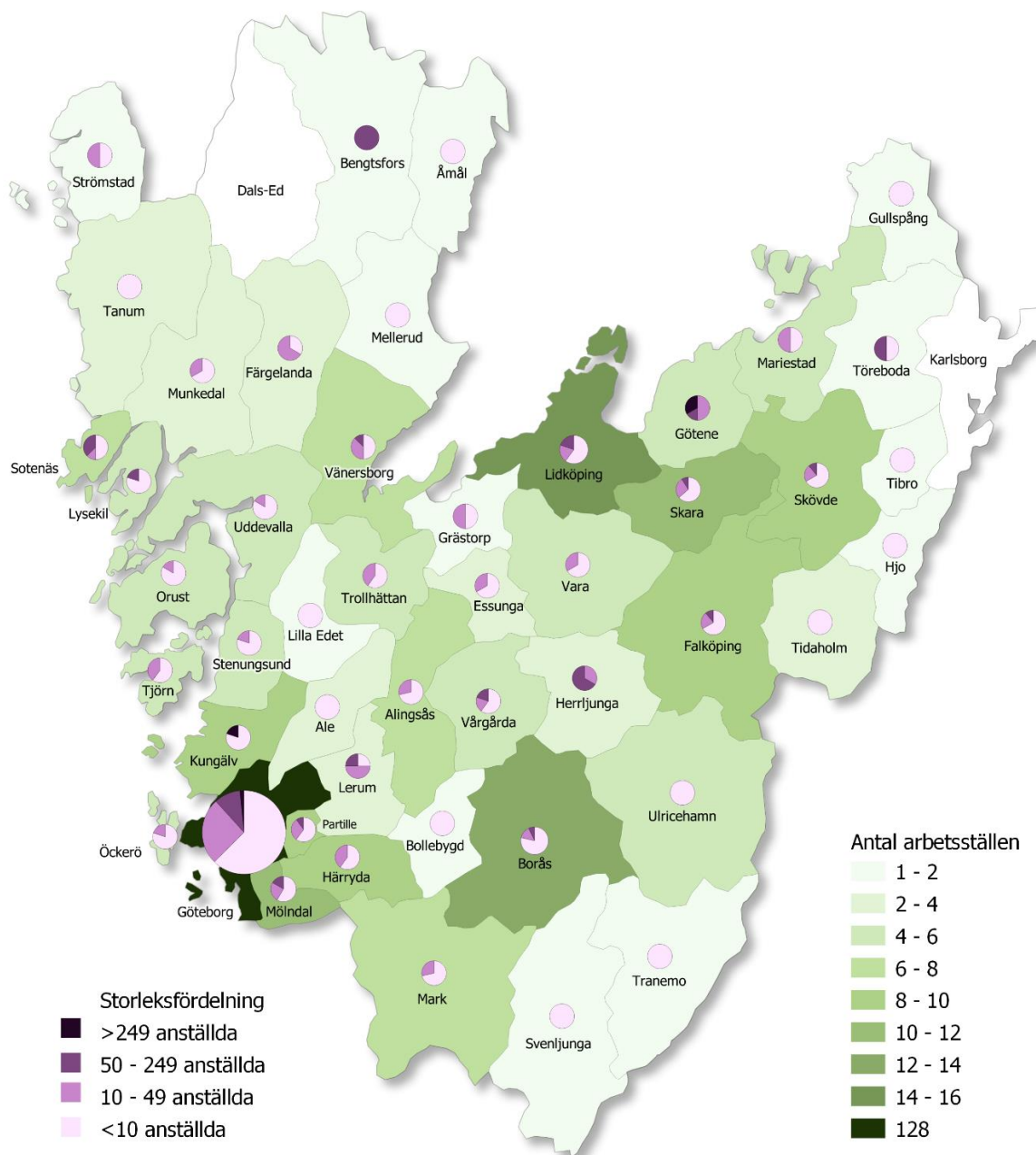
Geografisk fördelning av arbetsställdas antal och storlek

De livsmedelsförädlade företagen är representerade i stort sett alla Västra Götalands 49 kommuner. Antalet arbetsställen och deras storlek varierar dock mycket mellan kommunerna. Med arbetsställe avses här platsen för en verksamhets egna industrilokaler, lager, säljkontor och liknande, varför ett och samma företag kan ha flera arbetsställen i länet.

Som visas i figur 1 nedan har Göteborg, Lidköping och Borås störst antal arbetsställen, medan antalet arbetsställen är få i geografins östra, södra och norra ytterkanter. Antalet arbetsställen i Göteborg (cirka 130 st) är i storleksordningen 10 gånger fler än de kommuner med näst flest antal arbetsställen.

Även storleken på arbetsställena, i termer av antalet anställda, varierar mycket mellan kommunerna. Stora företag med fler än 249 anställda har arbetsställen i Götene, Göteborg, Mölndal, Kungälv, Sotenäs och Skara. Dessa företag sysselsätter cirka en tredjedel av alla verksamma inom livsmedelsförädling i Västra Götaland, men utgör bara cirka en procent av antalet företag.

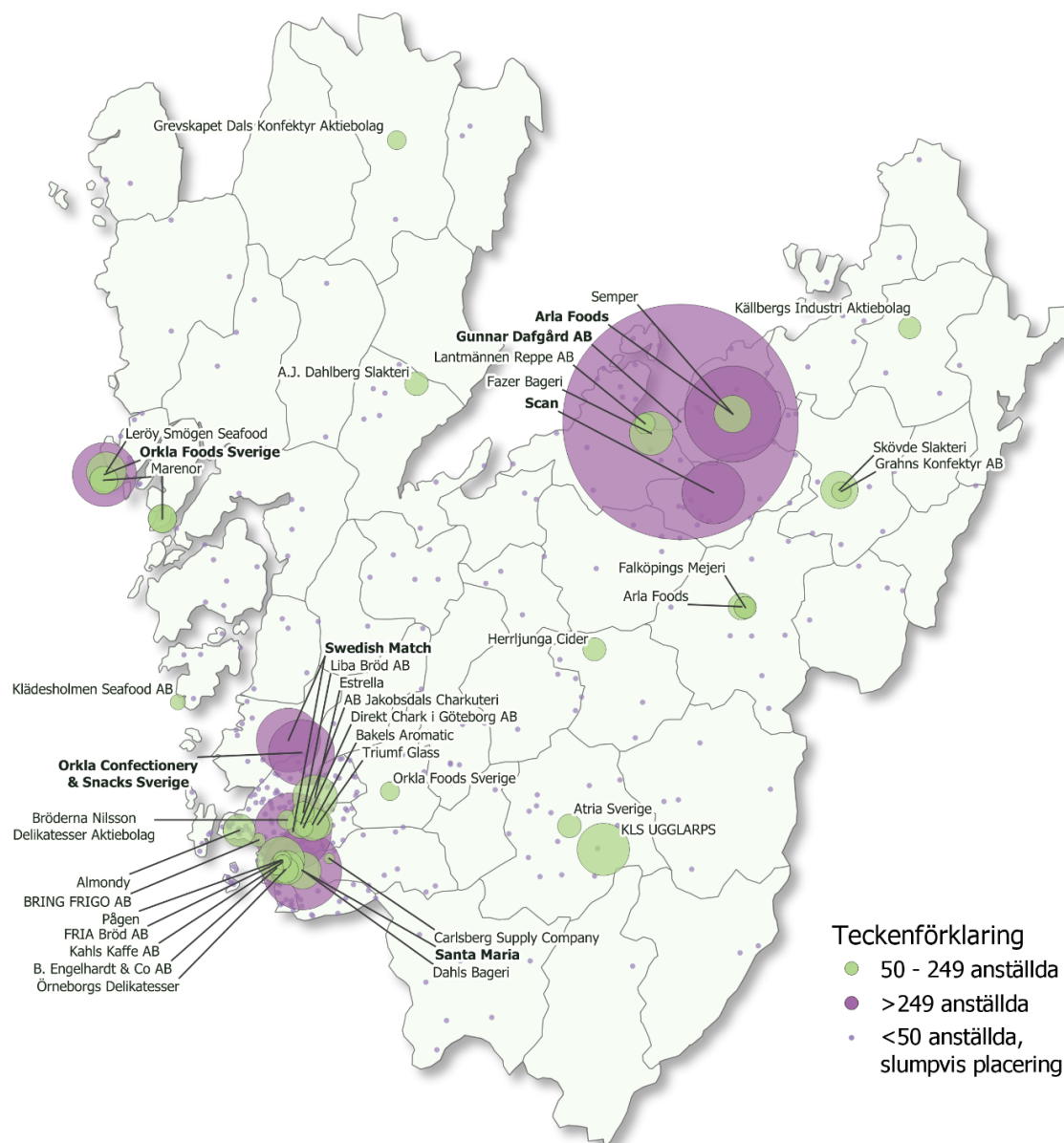
Arbetsställena för de små och medelstora företagen, med 10 till 249 anställda, är relativt de stora företagen jämnare fördelade i geografins. Dessa företag utgör knappt en tredjedel till antalet och sysselsätter drygt hälften av alla inom länets livsmedelsförädling. Drygt två tredjedelar av företagen har färre än 10 anställda, men personalen utgör knappt 10 procent av den totala arbetskraften i de livsmedelsförädlade företagen. Som framgår av figur 1 utgör arbetsställena för dessa mikroföretag ofta den enda storlekskategorin i geografins östra, södra och norra ytterkanter.

Figur 1. Antalet livsmedelsförädlade arbetsställen i Västra Götaland 2019, fördelat på kommun och storleksklass. Källa: SCB:s företagsregister, Raps-databasen.

Geografisk fördelning av de större arbetsgivarna

Figur 2 visar de större livsmedelsförädlade företagen baserat på antal heltidsanställningar som bolagen redovisat i sina bokslut. Kartan indikerar tre tydliga kluster av större företag i länet: ett **Skaraborgskluster** med bland annat Gunnar Dafgård AB, Arla Foods och Scan, ett **Göteborgskluster** med bland annat Santa Maria, Orkla Confectionery & Snacks och Swedish Match, samt ett **Sotenäskluster** med Orkla Foods, Marenor och Leröy. I Sjuhärad finns även KLS Ugglarps och Atria som stora arbetsgivare. I figur 2 är företag med färre än 50 anställda slumpvis placerade i den kommun de verkar inom, men det är möjligt att se en antydning till koncentration av dessa företag i ett västligt-östligt stråk i mitten av länet.

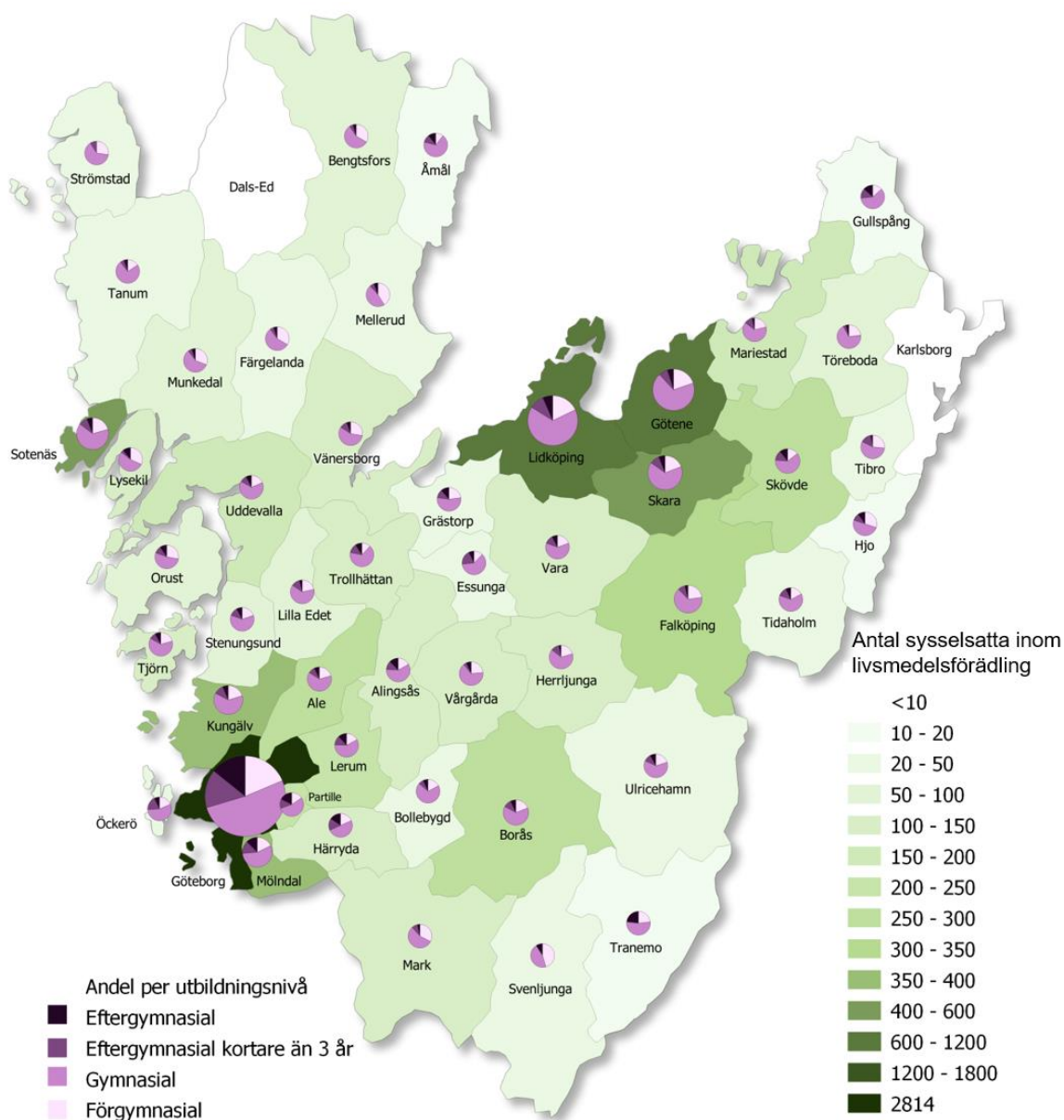

Figur 2. De större arbetsgivarna inom livsmedelsförädling i Västra Götaland 2019. Storleken på cirklarna i grönt (50–249 anställda) och lila (>249 anställda, företagsnamnen markerade i fet stil) motsvarar antalet heltidsanställda. De grå punkterna indikerar livsmedelsförädlade företag med färre än 50 anställda, och har placerats ut geografiskt slumpvis i den kommun de är verksamma inom. Källa: Västra Götalandsregionens företagsdatabas (från Bisnode AB).

Geografisk fördelning av de sysselsatta och deras utbildningsnivå

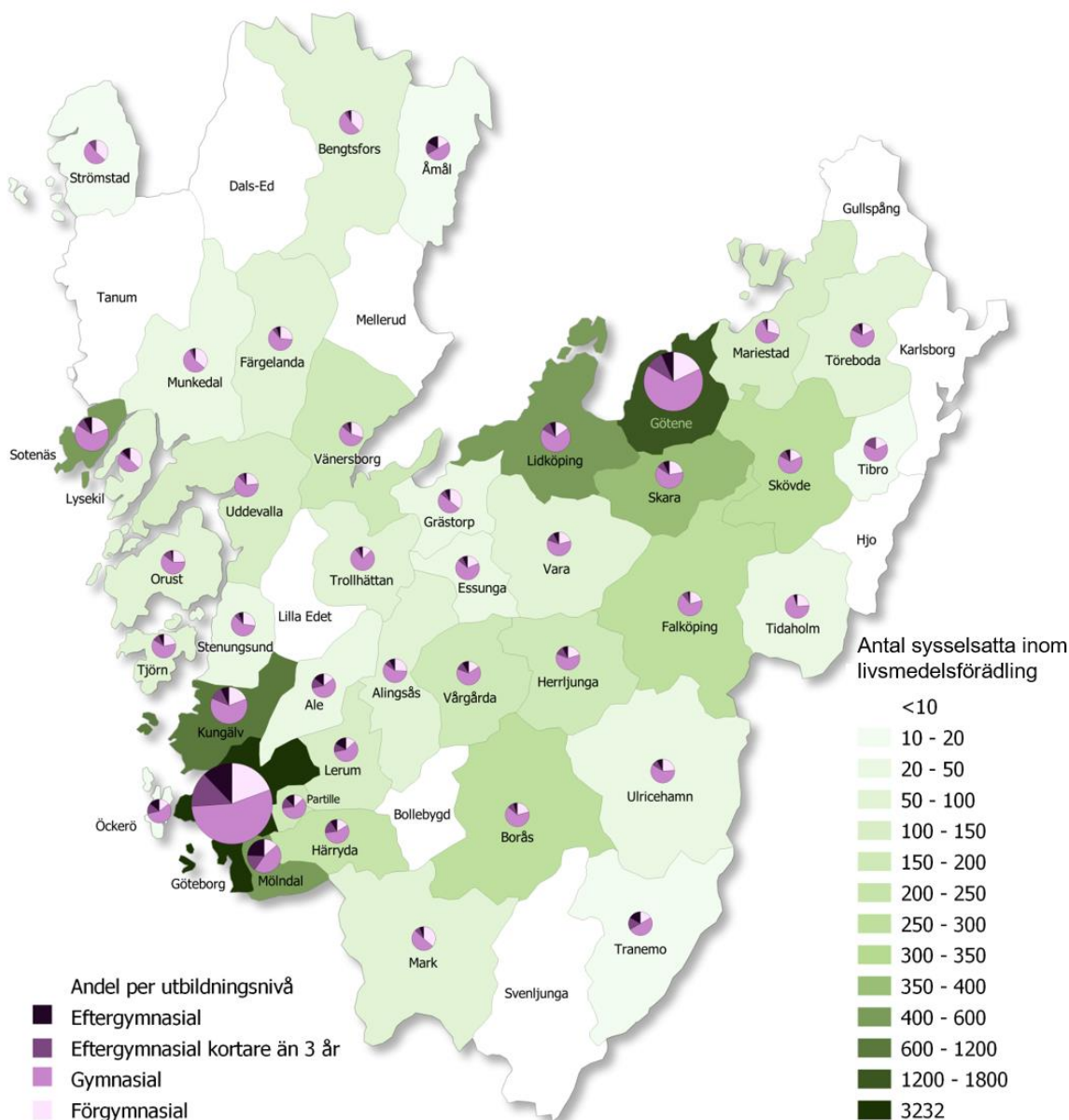
De personer som arbetar på de livsmedelsförädlade företagen bor ofta nära sina arbetsplatser. I figur 3 syns ett mönster i var de anställda är bosatta som påminner mycket om den geografiska fördelningen av de stora arbetsgivarna i figur 2. Företagens lokalisering och var arbetskraften bor hänger förstås nära samman, då de är beroende av varandra. Det är iögonfallande många personer boende i Göteborg som har sin sysselsättning inom livsmedelsförädling (cirka 2 800 st), vilket speglar det stora antalet

arbetsställen relativt de andra kommunerna. Vidare har en stor andel av de personer som bor i Göteborg och arbetar inom livsmedelsförädling en eftergymnasial utbildning jämfört med andra kommuner.

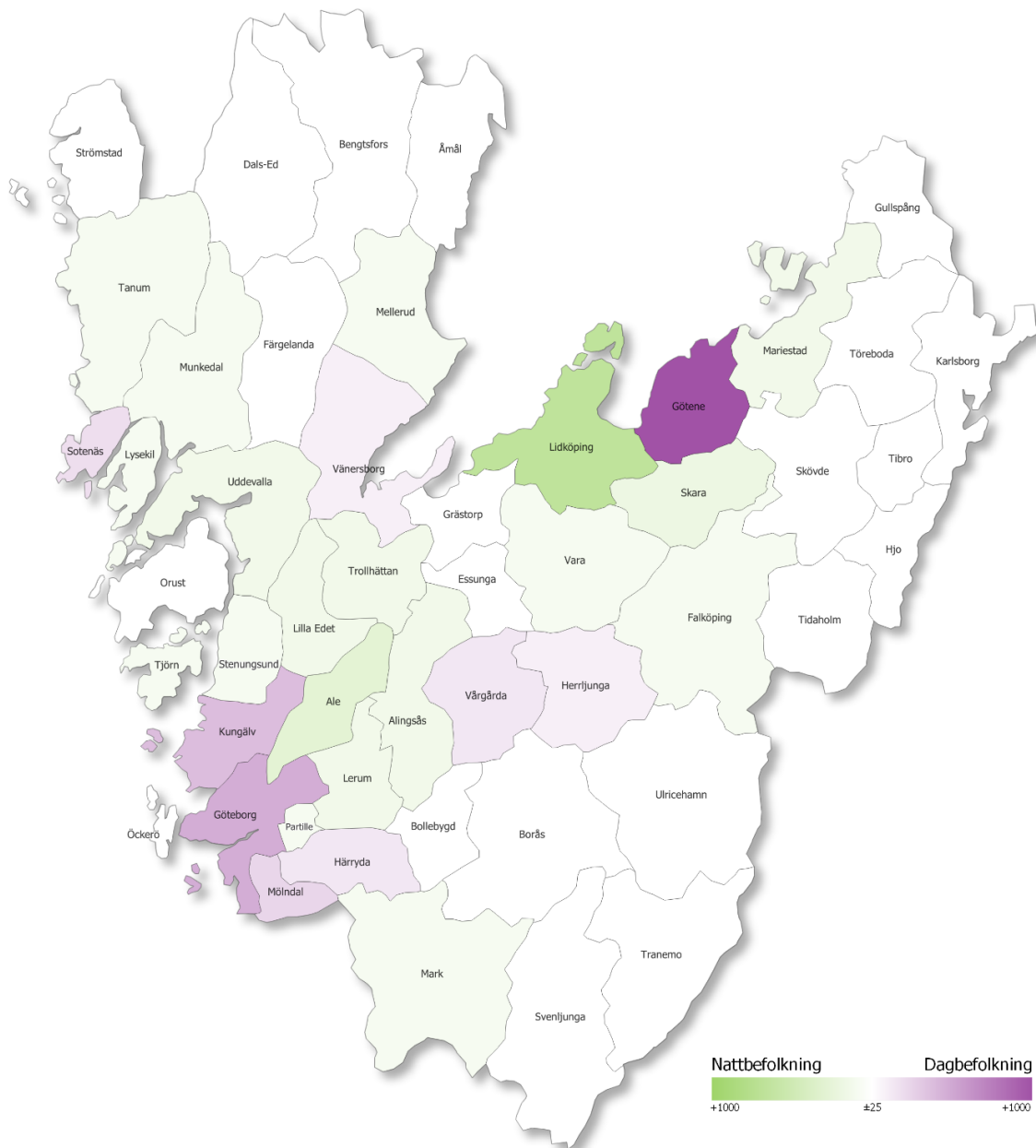
Figur 3. Antal sysselsatta personer och deras utbildningsnivå i livsmedelsförädlade företag i Västra Götaland 2018, fördelat på kommun där de är bosatta (s.k. nattbefolkning). Källa: SCB, Mona-databasen.

Medan figur 3 visar var arbetskraften bor (s.k. nattbefolkning) visar figur 4 var dessa personer har sin arbetsplats (s.k. dagbefolkning). Kommuner som exempelvis Kungälv får en mörkare färg i figur 4 jämfört med figur 3, vilket ska tolkas som att ett större antal personer sysselsatta inom livsmedelsförädling har sin arbetsplats i dessa än som bor där. Det stora antal sysselsatta inom livsmedelsförädling ökar även i Göteborg (cirka 3 200 st) i figur 4, samtidigt som kranskommuner såsom Ale, Lerum och Partille får en ljusare färg jämfört med figur 3. Det är rimligt att anta att ett stort antal personer som bor i kranskommunerna arbetar på något av de många arbetsställena i Göteborg.

Figur 4. Antal sysselsatta personer och deras utbildningsnivå i livsmedelsförädlade företag i Västra Götaland 2018, fördelat på kommun där de arbetar (s.k. dagbefolkning). Källa: SCB, Mona-databasen.

Helhetsbilden blir ännu tydligare i figur 5, som visar differensen mellan var människor inom livsmedelsförädling bor och var de arbetar. Det mest iögonfallande i figur 5 är att ett betydligt större antal, nästan 1 000 personer, arbetar i Götene än som bor där, och omvänt gäller för grannkommunen Lidköping. I Götene ligger Västra Götalands största arbetsgivare inom livsmedelsförädling, Gunnar Dafgård, med ungefär 1 100 anställda. Företagets lokaler är placerade endast några kilometer från kommungränsen mot Lidköping och det är därför troligt att många anställda bor där. Andra kommuner där fler personer inom livsmedelsförädling arbetar än bor är Sotenäs (Orkla Foods, Leröy), Kungälv (Orkla Confectionary & Snacks), Mölndal (Santa Maria), Härryda (Nordsjöfisk), Vårgårda (Doggy), Herrljunga (Herrljunga Cider) och Vänersborg (A.J. Dahlberg Slakteri, Toppfrys).

Figur 5. Differens mellan var personer sysselsatta i de livsmedelsförädlade företagen i Västra Götaland bor och var de arbetar 2018, fördelat på kommun. Källa: SCB, Mona-databasen.

Geografisk relation mellan större arbetsställen och personer med livsmedelsutbildning

Som nämndes inledningsvis är kompetensförsörjningen för de livsmedelsförädlade företagen en utmaning, inte minst vad gäller rekrytering av personer med rätt utbildning. Det är därför intressant att få en bild av var personer med olika livsmedelsutbildningar bor, och hur nära eller långt de har till potentiella arbetsgivare inom livsmedelsförädling.

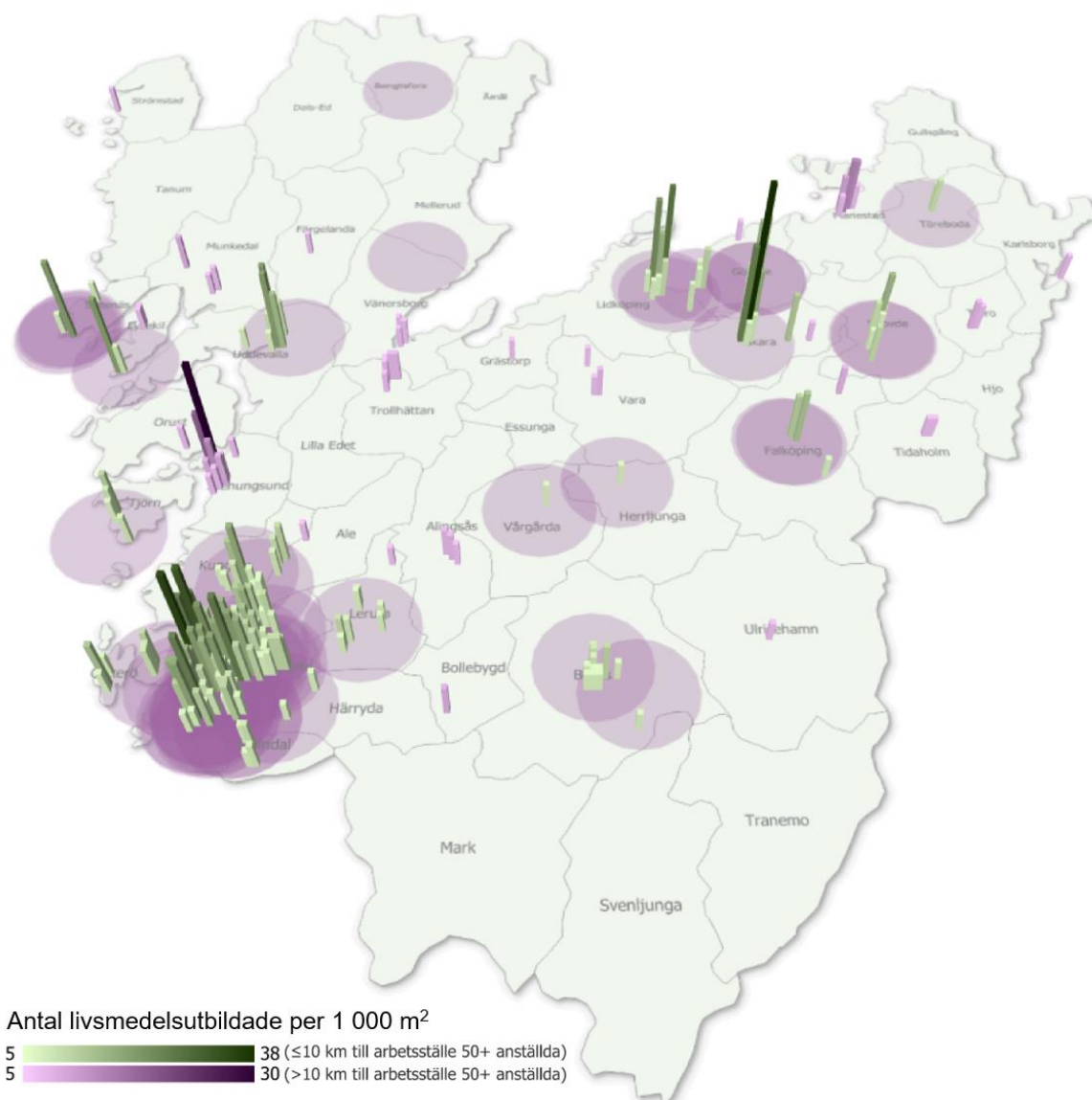
Med livsmedelsutbildning avses ett urval av utbildningar med relevans för företag inom livsmedelsförädling, så som de benämns i svensk utbildningsnomenklatur (SUN2000):

- Processindustriteknik, gymnasial utbildning
- Tillverkning och hantering av livsmedel, gymnasial utbildning
- Annan utbildning i tillverkning och hantering av livsmedel, gymnasial utbildning
- Kött och charkuteri, gymnasial utbildning
- Bageri och konditori, gymnasial utbildning
- Civilingenjörsutbildning inom livsmedel, eftergymnasial
- Ingenjörsutbildning inom livsmedel, eftergymnasial

I praktiken är förstås många fler kompetensområden relevanta för de livsmedelsförädlade företagen, däribland inom ekonomi, marknad, HR eller specifika teknikområden. Det är dock svårt att inkludera mer generella utbildningar i analysen, då antalet personer med en examen inom dem är så stort att några generella slutsatser om deras närhet till företagen blir svåra att dra. Samtidigt är andra typiska livsmedelsutbildningar, inom exempelvis mejeri, ofta så små i termer av antal personer med en examen inom dem att det blir irrelevant eller ens möjligt med hänsyn till deras integritet att visa var de bor.

Störst antal personer med livsmedelsutbildning i länet bor i Göteborg, Skara, Borås, Uddevalla och Lidköping. Det bor även många personer i Stenungsund med någon av utbildningarna som nämns ovan, men majoriteten av dessa har gymnasieexamen inom processindustriteknik, vilket är en utbildning som erbjuds lokalt och har nära anknytning till kemiindustrin. Det är därför troligt att dessa är sysselsatta i andra verksamheter än de livsmedelsförädlade. Utöver Göteborg, där det bor flest antal personer med någon av alla nämnda utbildningar, kan nämnas att särskilt många utbildade inom kött och chark bor i Skara kommun och särskilt många utbildade inom bageri och konditori i Borås kommun. Särskilt många med en eftergymnasial ingenjörsutbildning inom livsmedel bor i Lidköpings kommun.

I figur 6 nedan visas antalet personer med olika livsmedelsutbildningar som bor mycket nära (≤ 10 km) eller längre ifrån (> 10 km) ett arbetsställe inom livsmedelsförädling med fler än 50 heltidsanställda. Som förväntat sammanfaller bilden i figur 6 i hög grad med de större arbetsgivarnas lokalisering (som visas i figur 2 ovan). Ett mycket stort antal personer med livsmedelsutbildning mycket nära en arbetsgivare inom livsmedelsförädling i Göteborg, vilket naturligtvis förklaras av att såväl antalet kommuninvånare som arbetsställena är stora. Även i grannkommunerna Kungälv, Ale och Lerum är antalet stort. Många personer med livsmedelsutbildning i Skaraborg bor mycket nära ett arbetsställe inom livsmedelsförädling, bland annat i Skara, Lidköping, Skövde, Götene och Töreboda. Även i Mariestad bor många livsmedelsutbildade, men de har längre än 10 kilometer till ett större arbetsställe inom livsmedelsförädling. En liknande bild framträder i Fyrbodalen, där det bor ett stort antal livsmedelsutbildade mycket nära ett större arbetsställe inom livsmedelsförädling. Det gäller framför allt Uddevalla, Lysekil, Sotenäs och Tjörns kommuner. I den södra delen av länet bor flera livsmedelsutbildade personer i Borås, och de har också mycket nära till ett större arbetsställe, men i kringliggande kommuner är antalet livsmedelsutbildade få. I länets centrum bor ett antal livsmedelsutbildade personer längre än 10 kilometer till ett större arbetsställe inom livsmedelsförädling. Bland exemplen kan nämnas Vänersborg, Trollhättan och Alingsås kommuner.

Figur 6. Antalet personer i åldrarna 16–64 år med livsmedelsutbildning som bor mycket nära (≤ 10 km, gröna staplar) eller längre ifrån (> 10 km, lila staplar) ett arbetsställe inom livsmedelsförädling med fler än 50 anställda (lila cirklar). Varje stapel representerar en geografisk yta på 1000 m². Källa: SCB, Mona-databasen, samt Västra Götalandsregionens företagsdatabas (från Bisnode AB).

Avslutande kommentarer

Promemorian ger en översiktsbild av var de livsmedelsförädlade företagen är lokaliserade i Västra Götaland, liksom företagens personal och deras utbildning. Större arbetsställen är ojämnt fördelade i geografin, och i stor grad grupperade i tre större kluster. Personalen bor ofta nära dessa arbetsställen, varför också kompetensen är ojämnt fördelad i geografin. Dessa bilder kan användas för strategiska insatser för att överbrygga geografiska hinder för en god kompetensförsörjning, exempelvis genom samarbeten mellan näraliggande verksamheter.

2020-09-08

Dokumentnamn: Promemoria - Västra Götalands Geografisk fördelning av arbetsställen och kompetenser i livsmedelsförädlingen

Beslutad av: Karin Althoff

Kontaktpersoner:

Robin Kalmendal, koncernkontoret, Avdelningen för forskning och utveckling, utbildning

Jessica Berntsson, koncernkontoret, Avdelningen för data och analys, enhet Samhällsanalys

Maria Larsson, koncernkontoret, Avdelningen för data och analys, enhet Samhällsanalys